

ПЕРСОНАЛІЇ, ХРОНІКА, БІБЛІОГРАФІЯ
PERSONALIA, MEETINGS, BIBLIOGRAPHY

ДО 70-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА МИХАЙЛА МИКОЛАЙОВИЧА ЧЕСНОКОВА
IN HONOUR OF PROFESSOR MYKHAYLO CHESNOKOV ON THE OCCASION
OF HIS 70th BIRTHDAY

Професор Одеського національного університету М. М. Чесноков є відомим українським фахівцем з фізики низькотемпературної плазми з конденсованою фазою.

Михайло Миколайович народився 22 вересня 1933 року в селі Верхнетужунському, що неподалік від В'ятки. Закінчив семирічку в Буреполомі, після чого вчився в Горьківському річному училищі. По його закінченні в 1953 році був скерований помічником капітана в Дунайське річне пароплавство. З 1957 до 1962 року Михайло Миколайович навчався на фізфаці ОДУ. По закінченні — аспірант відомого теплофізика професора В. О. Федосєєва. В 1964–1965 перебував на стажуванні в Каліфорнійському університеті (Берклі). Доцент кафедри теплофізики з 1967 року.

Михайло Миколайович ніколи не стояв осторонь громадського життя фізфаку та університету в цілому. В 1975–1981 він був деканом фізичного факультету, а в 1983–1993 проректором університету, спочатку із закордонних зв'язків, а потім — з наукової роботи. Саме в ці роки спостерігається неабияке зростання обсягів науково-дослідницьких робіт. Разом з ректором ОДУ В. В. Сердюком Михайло Миколайович докладав багато зусиль до будівництва нових науково-дослідницьких лабораторій, оснащення їх найновішим на ту пору обладнанням.

Властивості плазми з конденсованою фазою стали об'єктом інтенсивного дослідження в сімдесяті роки двадцятого сторіччя. І саме в цей час Михайло Миколайович створює на кафедрі теплофізики Одеського університету дуже активну групу з експериментального та теоретичного вивчення термодинамічних та електрофізичних властивостей плазми. Роботи М. Чеснокова та його співробітників виконуються в тісній співпраці та дружній конкуренції з групою дослідників плазми з Інституту фізики високих температур (Москва), яку очолював професор, згодом академік РАН В. Є. Фортів. Саме в Одесі під керівництвом Михайла Миколайовича був розроблений ефективний комірковий метод дослідження властивостей плазми з КДФ й експериментально підтвержено його дієвість та адекватність. Роботи Одеської школи фізики плазми стають широко відомими в СРСР та за кордоном. Частина накопиченого матеріалу зібрана в монографії В. І. Маренкова та М. М. Чеснокова “Физические модели плазмы с конденсированной дисперсной фазой”, виданій у 1989 році. Понад десяток учнів професора М. М. Чеснокова підготували до захисту кандидатські дисертації, а доценти В. І. Маренков та Г. С. Драган — докторські дисертації.

Поряд з цим Михайло Миколайович інтенсивно працює над вивченням теплофізичних властивостей твердого ракетного пального на основі диспергованого алюмінію. Ряд принципових результатів цього періоду стали класикою в експериментальних методах досліджень гетерогенного горіння твердого пального. Плазма продуктів згорання та перенесення тепла випромінюванням в аеродисперсних середовищах — ще один аспект наукових інтересів М. М. Чеснокова. Уперше запропоновано та експериментально перевірено можливість резонансного поглинання електромагнетних хвиль у просторово впорядкованих аеродисперсних системах. У важких умовах останніх років професор Чесноков створює нову експериментальну установку, на якій досліджує процеси випаровування крапель.

Уже понад 30 років Михайло Миколайович є членом редколегії відомого міжвідомчого наукового збірника “Фізика аеродисперсних систем”, а близько 20 років був його головним редактором.

Завжди бадьорий, підбраний, з доброю посмішкою на обличчі, корінний нижегородець, він чудово розмовляє українською мовою, добре знає англійську. Своє сімдесятиріччя Михайло Мико-

лайович зустрічає сповнений сил та енергії. Хочеться побажати йому міцного здоров'я і творчої наснаги ще на багато-багато років.

Б. А. Алтоїз, О. Д. Альохін, С. К. Асланов, О. В. Затовський,
В. В. Калінчак, М. П. Маломуж, В. І. Маренков, В. М. Нужний

*ДО 70-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА ЯРОСЛАВА ОСТАПОВИЧА ДОВГОГО
IN HONOUR OF PROFESSOR YAROSLAV DOVHYJ ON THE OCCASION
OF HIS 70th BIRTHDAY*

Ярослав Остапович Довгий — відомий учений-фізик, який присвятив своє життя науковій діяльності в галузі оптики і спектроскопії твердого тіла та педагогічній праці у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Ярослав Довгий народився 30 вересня 1933 року в селі Німшині на Івано-Франківщині. У 1951 році по закінченні середньої школи вступив на фізикоматематичний факультет Львівського університету на спеціальність “фізика”, який з відзнакою закінчив 1956 року.

Під час навчання в аспірантурі Львівського університету Я. Довгий був відряджений для виконання дисертації до Києва, до Інституту фізики АН України, де працював у відділі академіка А. Ф. Прихотька і займався кількісними низькотемпературними дослідженнями загасання та дисперсії світла в кристалах з екситонним поглинанням. У 1964 році захистив кандидатську дисертацію, присвячену дослідженню оптичних властивостей гіротропних кристалів та молекулярних кристалів з домішками. З 1960 року працює у Львівському національному університеті імені Івана Франка асистентом, доцентом (1966), професором (1987) кафедри експериментальної фізики. Докторську дисертацію на тему “Оптичні спектри і енергетична структура нелінійних кристалів” Я. Довгий захистив у 1985 році.

На початку 1960-х років на кафедрі експериментальної фізики Львівського університету імені Івана Франка Я. Довгий створив навчальну лабораторію з лазерної техніки, де навесні 1963 року вперше у Львові було запущено в дію гелій-неоновий лазер. У 1977 році у видавництві “Вища школа” вийшла з друку книжка Я. Довгого з лазерного практикуму, яка була першим таким посібником в Україні. На замовлення НВО “Полярон” Я. Довгий з колегами розпочали в 1970-х роках систематичні дослідження фізичних процесів в активних елементах гелій-неонових, гелій-селенових та гелій-кадмієвих лазерів для встановлення впливу різних технологічних чинників на генераційні характеристики та ресурс лазерів.

Сьогодні під керівництвом професора Я. О. Довгого проводиться широке цілеспрямоване вивчення нелінійно-оптичних кристалів складної кристалохемічної будови для встановлення залежностей між зонною структурою й динамікою ґратки та функціями нелінійних сприйнятливостей, знаходження фізичних критеріїв для технологічного пошуку нових нелінійних матеріалів, керування їхніми параметрами. Ці дослідження йдуть у руслі формування нової технологічної галузі — нелінійно-оптичного матеріалознавства. Триває оптико-спектральне вивчення керамічних, тонкоплівкових та монокристалічних зразків високотемпературних надпровідників (ВТНП). Отримані нові дані щодо впливу лазерного опромінення на властивості ВТНП, що відкриває можливості керування їхніми параметрами в надпровідній і нормальній фазах.

Серед оригінальних наукових результатів можна відзначити: виявлення та встановлення критеріїв ідентифікації нового типу елементарних збуджень у гіротропних кристалах — циркулярних екситонів; обґрунтування ролі принципу локальності в оптичних дисперсійних співвідношеннях; експериментальне виявлення особливостей поляритонних збуджень у шаруватих кристалах; фотоіндуковані зміни у кристалах і тонких плівках та можливості їхнього використання для запису оптичної інформації; встановлено правило, яке дає змогу оптимізувати пошук та синтез нових

нелінійно-оптичних кристалів для перетворювачів лазерного випромінювання; вироблена методика прогнозування довговічності газових лазерів за параметрами розрядної плазми; уперше розшифровано зонну енергетичну структуру важливих нелінійно-оптичних кристалів; одержано нові результати щодо впливу лазерного опромінення на властивості високотемпературних надпровідників. Професор Я. Довгий запропонував спектроскопічні підходи для вивчення конфігураційних взаємодій у кристалах, узагальнив формулу Смакули на випадок урахування конфігураційних взаємодій. Виявив та проінтерпретував явища ізоструктурного фазового переходу та автоінтеркаляції зі зміною вмісту компонентів у твердих розчинах шаруватих кристалів. Відомі його публікації з актуальних проблем освіти та науки в Україні.

Нині професор Ярослав Остапович Довгий є головою фізичної комісії НТШ, відповідальним редактором Фізичного збірника НТШ, Головою Фондації ім. О. Смакули, працює в редколегії декількох періодичних видань. З-під його пера вийшло понад 300 наукових праць, зокрема книжки: “Оптичні квантові генератори” (Київ, 1977), “Електронна будова і оптика нелінійних кристалів” (Львів, 1996), “Чарівне явище надпровідність” (Львів, 2000). Має авторські свідоцтва на винаходи. У 2002 році Ярослав Довгий став лавреатом премії ім. А. Ф. Прихотька АН України за низку праць “Нейтральні та зарядові збудження в твердотільних системах”.

Колеги-фізики та редакційна колегія “Журналу фізичних досліджень” щиро вітають професора Довгого Ярослава Остаповича з ювілеєм і зичать йому щастя, міцного здоров'я та довгих років плідної праці.